

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával. Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

Simon József

Középkori és reneszánsz eszmetörténet

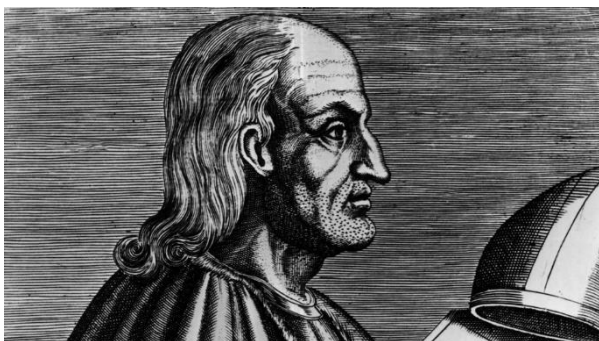
Istenérvek a középkori filozófiában

5.1 lecke – 20 perc

Canterbury-i Szent Anzelm *a priori* érve

Istenérvek alatt azokat az argumentációkat értjük, melyeket a filozófia történetének gondolkodói isten *létezésének* bizonyítása céljából alkottak. A hangsúly isten *létezésének* bizonyításán van. Ezen érvek elsősorban azt annak belátását tartják szem előtt, hogy isten *létezik*, és nem az olyan teológiai vagy metafizikai attribútumok predikációját, hogy isten *könyörületes* vagy *mindenható*.

Anzelm 1033-ban született az nyugati Alpok Itália felé eső lejtőin fekvő Aostában. Tanulmányait a normandiai Bec apátságban végzi, itt avatják szerzetessé is. 1093-ban, igen fiatalon, Canterbury érsekének nevezik ki, mely tisztséget 16 évig tölti be. Az investitúra-harc viszontagsági közepette kétszer kényszerül száműzetésbe (1097-1100 és 1103-1106). A halál is Angliában éri 1109-ben.

Canterbury-i Szent Anzelm
Berlin, Archiv für Kunst und Geschichte

Filozófiai szempontból legfontosabb művei a *Monologion* (1076) és a *Proslogion* (1077). Anzelmet a *Proslogion* a priori istenérve a filozófiatörténet legfontosabb szerzői közé:

szinte minden jelentős gondolkodó számot vet az érvel, akár elfogadva, akár elutasítva azt. A skolasztikusok közül Aquinói Szent Tamás elutasítja, Johannes Duns Scotus módosításokkal, de elfogadja. Az újkoriak közül Descartes és Leibniz fejlesztik tovább az érvet, ám Kant elutasítja azt. A recepció egészen a modern analitikus filozófiáig nyúlik, melynek legfontosabb alapítója, Gottlob Frege nem fogadta el Anzelm argumentációját.

Anzelm a priori istenérve

Canteburyi Szent Anzelm: *Proslogion* 2-3. fejezet
(in: uő.: *Filozófiai és teológiai művek*, ford. Dér
Katalin, Bp. 2001), 175-178. o.

1. Isten létezésének bizonyítása

Anzelm először az érv **premisszáit** rögzíti:

1. Isten az, aminél nagyobbát elgondolni nem lehet.
2. Azt mondja a balgatag az ő szívében: nincs isten. (Zsolt. 13:1; 52:2)

A második premissza hivatott biztosítani az érv **a priori** jellegét. Isten fogalma akkor is megfogon a balgatag elméjében, ha negatív egzisztenciális kijelentésével (nem létezik...) tagadja isten létezését. A 2. premisszában szereplő balgatag képes megérteni isten fogalmát, sőt pontosan ugyanazt érti isten fogalma alatt, mint az 1. premissza definíciója.

A festő-hasonlat is ezt hivatott szemléltetni: egy fogalmi tartalom elgondolható anélkül, hogy annak bármi is megfeleljen az elmétől független valóságban.

És pedig úgy hisszük, Te az a valami vagy, aminél semmi nagyobb nem gondolható. Vagy talán nincs is ilyen lény, hiszen „a balgatag azt mondta az ő szívében: nincs Isten”? De biztos, hogy ugyanez a balgatag, amikor hallja, amit mondok: 'valami, aminél semmi nagyobb nem gondolható', érti azt, amit hall; amit pedig ért, az megvan az értelmében, még akkor is, ha nem látja be, hogy ez a valami létezik. Más ugyanis az, hogy egy dolog az értelmében létezik, és megint más megérteni, hogy ez a dolog létezik. Mert amikor a festő előre elgondolja, amit meg fog festeni, az már megvan az értelmében, de még nem fogja fel valóságos létezőként, mert még nem készítette el. Amikor azután már megfestette, akkor az értelmében is megvan, és azt is megérti, hogy létezik a valóságban, amit már elkészített. tehát a balgatag is meggyőződhet arról, hogy legalább az értelmében létezik az a valami, aminél semmi nagyobb nem gondolható, mert amikor ezt hallja, megérti, és amit megértünk az megvan az értelmünkben.

Anzelm az első premisszában definiált isten-fogalom tartalmát kibővíti a létezés predikátumával. Így két fogalmat kapunk:

A: Az aminél nagyobbát elgondolni nem lehet, és csak az értelemben létezik.

B: Az aminél nagyobbát elgondolni nem lehet, és nem csak az értelemben, hanem a valóságban is létezik. (A + létezés)

Azonban ha képesek vagyunk az 1. premissza definícióját tartalmazó A fogalom kibővítésére a létezés predikátumával, akkor B

fogalmi tartalma nagyobb A fogalmi tartalmánál. Az aminél nagyobbát elgondolni nem lehet és nem csak az értelemben, hanem a valóságban is létezik, az nagyobb annál, mint aminél nagyobbát elgondolni nem lehet és csak az értelemben létezik. **Am így ellentmondáshoz**

De bizonyosan nem lehetséges, hogy csak az értelemben legyen meg az, aminél nagyobb nem gondolható. Ha ugyanis legalább az értelemben létezik, akkor elgondolható róla, hogy a valóságban is létezik, ez pedig nagyobb. Ha tehát az, aminél nagyobb nem gondolható, csak az értelemben létezik, akkor az, aminél nagyobb nem gondolható, egyszersmind az, aminél gondolható nagyobb. De ez bizonyosan nem lehetséges. Tehát az a valami, aminél nagyobb nem gondolható, kétségkívül létezik mind az értelemben, mind a valóságban.

jutottunk, hisz A nem lesz az, aminél nagyobbát elgondolni nem lehet, mert a lét-predikátumot hozzácsatolva képesek vagyunk nagyobbát elgondolni. Ennélfogva amikor a 2. premisszában a balgatag elgondolja A fogalmát, akkor ezzel egyúttal el kell gondolnia B-t is, és így fel kell adnia negatív egzisztencia-kijelentését, azt, hogy „nem létezik isten”. Tehát létezik isten.

2. Isten szükségszerű létezésének bizonyítása

Anzelm második érve a *Proslogion* harmadik fejezetben a szükségszerűség predikátumát állítja istenről. Feltételezi az első érvet: az aminél nagyobb nem gondolható valóságosan létezik. Itt ismét két fogalommal dolgozunk:

B: Az aminél nagyobbát elgondolni nem lehet, és nem csak az értelemben, hanem a valóságban is létezik, *de elgondolható nemlétezése*.

Mégpedig ez a valami olyannyira valóságosan létezik, hogy el sem gondolható a nemléte. Mert elgondolható, hogy létezik valami, amiről nem gondolható el a nemlét; ez pedig nagyobb annál, mint amiről elgondolható a nemlét. Ezért, ha arról, aminél nagyobb nem gondolható, elgondolható a nemlét, akkor az, aminél nagyobb nem gondolható, egyúttal nem az, aminél nagyobb nem gondolható. Tehát olyannyira valóságosan létezik valami, aminél nagyobb nem gondolható, hogy el sem gondolható nem léte.

C: Az aminél nagyobbát elgondolni nem lehet, és nem csak az értelemben, hanem a valóságban is létezik, *és nem gondolható el nemlétezése* (B + szükségszerűség)

B fogalom nem lesz a lehető legnagyobb elgondolható valóságosan létező fogalma, mert C fogalom tartalma a szükségszerűség predikációjával bővült, és így nagyobb. Istenről tehát nem lehet elgondolni, hogy ne létezzék, isten szükségszerűen létezik.

3. Isten elgondolhatatlan-transzcendens létezésének bizonyítása

Ez Anzelm ún. transzcendencia-érve a *Proslogion* 15. fejezetében. Az elgondolható legnagyobb az elgondolhatatlanság határmozzanatával bővül. Az elgondolhatóságot meghaladó elgondolhatatlanság „nagyobb”, mint bármely elgondolható legnagyobb.

Tehát, Uram, nemcsak az vagy, aminél nagyobb nem gondolható, hanem valami nagyobb vagy annál, mint ami elgondolható. Mert el lehet gondolni, hogy létezik ilyen valami; és ha te nem éppen ez vagy, akkor elgondolható valami nálad nagyobb – ami nem lehetséges.

Irodalom:

Canteburyi Szent Anzelm: *Proslogion* 2-3, és 15. fejezet, in: uő.: *Filozófiai és teológiai művek*, ford. Dér Katalin, Budapest. 2001, 175-178. o. ISBN: 9633890977

Borbély Gábor: Anselmus Cantuarensis. Az ontológiai istenérv. In: Boros Gábor: *Filozófia* (Akadémiai Kézikönyvek) 3.2.5. Budapest, Akadémiai, 2007, 322-330. ISBN: 9789630584869

Kérdések:

1. Melyek Anzelm érvelésének premisszái?
2. Hogyan bizonyítja Anzelm isten létezését?
3. Hogyan bizonyítja Anzelm isten szükségszerű létezését?